

GILBERT SLATER, **The English Peasantry and the Enclosure of common Fields.** London 1907. Archibald Constable. VII + 337 S.

Denne Bog tager op til fornyet Undersøgelse et ofte og stærkt omdebatteret Spørgsmaal i Englands sociale Historie — Spørgsmaalet om de økonomiske og sociale Følger af hvad man paa Dansk med et noget unøjagtigt Udtryk vel nærmest vilde kalde Jordfællesskabets Ophævelse.

Det er dog ikke den hele Enclosure-Bevægelse, Dr. Slater har gjort til Genstand for sine Undersøgelser i denne Bog. Det er almindelig bekendt, at Bestræbelserne for at ophæve Jordfællesskabet i England særlig falder i to Perioder: ved Overgangen mellem Middelalderen og den nyere Tid og i sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede. Det er denne sidste Periode, som er Bogens Emne. Fremdeles drager Forfatteren endnu en Grænse for sin Undersøgelses Genstand: der maa skelnes mellem *enclosure of commons* og *enclosure of common fields*, mellem Udskiftning og Indhegning af de egentlige Fællesarealer, Overdrev o. l., og Udskiftningen af den dyrkede Del af Bymarken, Agermarken. Dels gik i England *enclosure of commons* og *enclosure of common fields* langt fra al Tid Haand i Haand — et Træk blandt flere, hvorved Udskiftningen i England har været forskellig fra den tilsvarende Reform i Danmark; dels er *enclosure of common fields*, i Følge Forf.s Opfattelse en dybere indgribende Omformning, idet det er denne Udskiftning, der betegner den egentlige Opløsning af det fra Fortiden overleverede Landsbyfællesskab. Det er derfor Fremstillingen og Udredningen af denne Side af Udskiftningen, Dr. Slater særlig behandler. Endelig maa det fremhæves, at hvad Reformens Virkninger angaar, er det specielt dens Virkninger for Landbruget selv og den landbrugende Befolkning, som undersøges.

Saaledes har Dr. Slater nærmest afstukket sig sin Opgave, og han har løst den, som det synes, grundigt. Der er

GILBERT SLATER, **The English Peasantry and the Enclosure of common Fields.** London 1907. Archibald Constable. VII + 337 S.

Denne Bog tager op til fornyet Undersøgelse et ofte og stærkt omdebatteret Spørgsmaal i Englands sociale Historie — Spørgsmaalet om de økonomiske og sociale Følger af hvad man paa Dansk med et noget unøjagtigt Udtryk vel nærmest vilde kalde Jordfællesskabets Ophævelse.

Det er dog ikke den hele Enclosure-Bevægelse, Dr. Slater har gjort til Genstand for sine Undersøgelser i denne Bog. Det er almindelig bekendt, at Bestræbelserne for at ophæve Jordfællesskabet i England særlig falder i to Perioder: ved Overgangen mellem Middelalderen og den nyere Tid og i sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede. Det er denne sidste Periode, som er Bogens Emne. Fremdeles drager Forfatteren endnu en Grænse for sin Undersøgelses Genstand: der maa skelnes mellem *enclosure of commons* og *enclosure of common fields*, mellem Udskiftning og Indhegning af de egentlige Fællesarealer, Overdrev o. l., og Udskiftningen af den dyrkede Del af Bymarken, Agermarken. Dels gik i England *enclosure of commons* og *enclosure of common fields* langt fra al Tid Haand i Haand — et Træk blandt flere, hvorved Udskiftningen i England har været forskellig fra den tilsvarende Reform i Danmark; dels er *enclosure of common fields*, i Følge Forf.s Opfattelse en dybere indgribende Omformning, idet det er denne Udskiftning, der betegner den egentlige Opløsning af det fra Fortiden overleverede Landsbyfællesskab. Det er derfor Fremstillingen og Udredningen af denne Side af Udskiftningen, Dr. Slater særlig behandler. Endelig maa det fremhæves, at hvad Reformens Virkninger angaar, er det specielt dens Virkninger for Landbruget selv og den landbrugende Befolkning, som undersøges.

Saaledes har Dr. Slater nærmest afstukket sig sin Opgave, og han har løst den, som det synes, grundigt. Der er

fremdraget et stort Materiale til Belysning af Udskiftningens Gang, saavel hvad Tiden angaar som hvad de forskellige Egne af Landet angaar. Det almindelige Grundsyn, hvorud fra Forf. betragter den hele Bevægelse, er næppe særlig nyt, men Materialet, hvorpaa der bygges, er mere omfattende og Begrundelsen til Dels som Følge heraf fastere end den man finder i de almindelige Fremstillinger af Englands økonomiske Historie. Dette Grundsyn kan resumeres omtrent saaledes: Enclosure-Bevægelsen, saaledes som den gennemførtes i det 18de og 19de Aarh., dels gennem private Arrangements mellem de interesserede Parter, dels gennem Lovgivningens Indgriben, regner sig vel, og ikke uden Grund, til Gode, at den havde medført en hurtig og stærk Forøgelse i Frembringelsen af Landbrugsprodukter og en Forbedring af Landets Kreaturbestand — ikke desto mindre var den inderst inde en Godsejerspolitik, rettet mod det Maal at højne Jordrenten gennem Oprettelse af store vel arronderede kapitalistisk udnyttede Bedrifter, ved at oprykke med Rode, hvad der fandtes af en selvejende Bondestand og jordbesiddende Husmandsklasse, ved sammen med Ophævelsen af Jordfællesskabet at skabe en stærkt forøget helt jordløs Landarbejderbefolkning. Enclosure — Proletarisering af store Dele af Landbefolkningen — Affolkning af Landdistrikterne, det er den Aarsagssammenhæng, Forfatteren fastslaar. Naturligvis fremhæves det, at denne Tendens mod Proletarisering af de smaa Jordbesiddere støttedes af en Bevægelse, som satte ind fra en helt anden Kant: Hjemmeindustriens Ødelæggelse ved Fabriksystemets Opkomst, ligesom ogsaa Fattiglovgivningen berøres; men det følger af sig selv, at en nærmere Undersøgelse af denne Side af Udviklingen falder uden for den Opgave, Forf. har stillet sig.

Det er Jordfællesskabets Forsvinden, Forf. behandler; derfor berøres kun helt flygtigt og i forbigaaende Spørgsmaalet om dets Opkomst. Efter Slaters Opfattelse fandtes der i England to Typer for Jordfællesskab, en engelsk og en kel-

tisk, det skotske *run-rig*, hvorefter der gives en interessant Skildring, saaledes som det endnu i 1904 fandtes paa Hebriderne. Begge har de, antager han, sin Oprindelse derfra, at Mændene i en Landsby maa slutte sig sammen i Pløjelaug for at danne det fulde Spand til en Plov, og Agrene var saa bleven delte mellem Plovspandets Parthavere efter visse Regler. Dette er den af Seebohm i hans misundelsesværdige Bog om »Det engelske Landsbyfællesskab« fremsatte Hypotese. Mærkelig nok nævner Dr. Slater slet ikke Prof. Vinogradoffs alvorlige Kritik af denne Teori.

Det er naturligt, at Forf. under sin Omtale af Jordfællesskabet ogsaa kommer til at berøre Spørgsmaalet om de Driftssystemer, der var de mest udbredte. I England som herhjemme var Trevangsbruget et af de vigtigste. Her fremdrager Forf. et Punkt af nogen Interesse ved sin Paavisning af, at det i alt Fald i nogle Egne ikke var saaledes, at den hele Bymark dreves paa samme Maade, men derimod saaledes, at en Del fulgte en Rotation, mens en anden Del dreves paa helt forskellig Vis. Oftest besaaedes den nærmest Byen liggende Del, *the infield*, hvert Aar, og kaldtes derfor hyppigt *every-year lands* — altsaa svarende til hvad der her i Danmark kaldtes Alsædsjord, eller med et andet Udtryk, der kommer det engelske endnu nærmere: »aarlig Jord«. Men naar Dr. Slater S. 179 søger at bringe dette Forhold i Forbindelse med »Enmarksbruget«, som det forekom i nogle frisiske og nedersaksiske Egne af Tyskland og i Danmark, som ogsaa nævnes, og slutter til en historisk Sammenhæng mellem Angelsaksernes og Danskernes Bosættelse i England og Indførelsen af Alsædsdriften, saa er det en Slutning, som Forf. i alt Fald ikke fører nævneværdigt Bevis for, og som i det hele næppe er meget værd. Det er i sig selv langt naturligere, naar noget andet ikke udtrykkelig kan paavises, i den Slags i og for sig interessante Analogier at se et Udtryk for det simple Forhold, at Folk paa nogenlunde samme Kulturtrin og under ikke altfor forskellige ydre Naturbetingelser, maa komme til at staa

overfor nogenlunde de samme praktiske Opgaver — som her: at tillæmpe Sædskiftet efter Jordens Godhed o. l. — og at de efterhaanden eksperimenterer sig frem til samsvarende Løsninger.

Et Punkt, som maaske har mere almindelig Interesse, er Forfs. Omtale af Arthur Youngs Stilling til den hele Enclosure-Bevægelse. Arthur Young var, i sine yngre Dage i det mindste, en ivrig Forkæmper for Udskiftningsreformen, og ingen enkelt Mand i Samtiden gjorde vel mere for at faa den gennemført. Senere synes han at være bleven betænkelig ved den Aand, hvori Parlamentet gennem sine Enclosure-Acts virkeliggjorde de Ideer, han her havde kæmpet saa ivrigt for. Saavidt kom det da, at Arthur Young, »Apostlen for la grande culture«, fandt det nødvendigt i 1801 i et særskilt Skrift at protestere mod den Praksis, der følges ved Udskiftningen, og tager Ordet til Fordel for de mindre Jordbesiddere og jordløse Landarbejdere, og han fremsætter nu den i Forhold til Tiden mærkelige Fordring, at Fællesarealer som Overdrev o. l. helt skal undrages Udskiftningen og forbeholdes for Kolonisation ved Smaabrugere (cottagers). Den Jord, der saaledes overdrages dem, skal ikke kunne sælges, men Ejendomsretten skal vedblivende være hos Fællesskabet (Sognet, Kommunen). Det er altsaa Tanken om offentligt Fæste, Kommunefæste, om man vil, som Arthur Young her, rigtignok noget lovligt sent, gør sig til Talsmand for som den eneste Udvej — der ikke var nogen Udvej — for at bevare en jordbesiddende Husmands-klasse under den almindelige Ravage, som Godsejernes hensynsløse Enclosure-Politik afstedkom. Dr. Slater har gjort sig den Ulejlighed at konstatere, at disse Young'ske Ideer er bleven virkeliggjorte i en eneste Enclosure Act af ca. 800, gennemførte i Tiden 1802—45.

Young regnede, at højst om én Udskiftning af tyve kunde det siges, at den ikke øvede Uret mod de fattige: »den fattige kan med Rette sige, at Parlamentet holder muligvis sin Haand beskyttende over Ejendomsretten, men

hvad jeg ved er, at jeg havde en Ko før, og at en Act of Parliament har berøvet mig den«. I den gamle engelske Landsby som i den danske Landsby synes Husmændene at have haft Adgang til Byens Fællesarealer, Overdrev o. l., samt til Benyttelse af Græsningen paa den hele Bymark efter Høsttide. Ved Udskiftningen har man øjensynlig i Danmark i højere Grad end i England taget Hensyn til denne Smaabrugernes Sædvaneret. I den store Udskiftningslov i 1781 beskyttes Husmændenes Græsningsret udtrykkelig paa den Maade, at der for Tabet af den skal ydes Erstatning i Jord. Paa dette vigtige Punkt er der afgjort en Modsætning mellem den Maade, hvorpaa Udskiftningen gennemførtes i England og i Danmark. Et andet Træk, der karakteriserer denne Modsætning yderligere, er dette, at Udskiftningen i England i stort Omfang er gaaet Haand i Haand med en Sammenlægning, altsaa har medført en Formindskelse af Antallet af Bedrifter og en Forøgelse af deres gennemsnitlige Størrelse — *engrossing* eller *consolidation of farms*. — I Udskiftningsloven af 1781 gives der Godsejerne en Ret til under visse Betingelser at omdele Jorden; men da dansk Lovgivning samtidig kom ind paa eller allerede var kommen ind paa mere effektivt at beskytte Bøndergaardene mod Nedlæggelse, saa kom Godsejernes Omdelingsret ved Udskiftningen ikke her til at virke gennem en Sammenlægning, men gennem en Egalisering af Gaardene i en Landsby. De fremhævede Træk er ikke de eneste, hvori Modsætningen mellem denne betydningsfulde Reforms Gennemførelse i England og Danmark viser sig. Men der er ingen Tvivl om, at hvis man paa Grundlag af Dr. Slaters interessante og indgaaende Fremstilling søger at føre denne Sammenligning videre, vil man yderligere bestyrkes i det Indtryk, at de store Landboreformer i Danmark gennemførtes med større Held end i de fleste andre Lande.

Henrik Pedersen.